

РЕФЕРЕНЦІЙНІ СИСТЕМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ У ЛІТЕРАТУРНОМУ РЕПОРТАЖІ “ЛІС ІСТОРІЇ – У ГОТШЕ/КОЧЕВ’Є” КАРЛА-МАРКУСА ГАУСА

Христина Качак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000,
khrystyna.kachak@lnu.edu.ua*

У статті розглянуто референційні системи на позначення місця в літературному репортажі Карла-Маркуса Гауса “Ліс історії – У Готше/Кочев’є”. З’ясовано, що для змальовування місць автор залуцає здебільшого абсолютні референційні системи, зокрема геореференційну і метричну, а також їхнє поєднання, що посилює документальність тексту, не ускладнюючи водночас його сприйняття. Охарактеризовано мовно-стилістичні засоби, якими послуговується автор для передання місць у тексті. Місця літературного репортажу не лише дають читачеві уявлення про описану місцевість, а й передають події, які залишилися тільки у спогадах. Одним із визначальних мотивів є дихотомія “тоді-тепер”, яка також передається передусім через описи окремих місць, котрі автор співставляє з минулим. З’ясовано, що завдяки вдало вибудованій, чіткій системі пов’язаних між собою місць літературно-репортажний текст набуває медійних властивостей.

Ключові слова: референційна система, місце, простір, літературний репортаж, Карл-Маркус Гаус.

Вступ. Просторові феномени, серед яких місце події, відстань між героями, характеристика персонажів через просторові умови, символізація дії просторовими явищами належать до центральних елементів оповідного тексту. Ключовою одиницею простору є місце (нім. Ort, англ. place), функціональність і референційні системи якого є *предметом* цього дослідження. Для аналізу обрано текст, в якому простір стає його темою, тобто фігурує як об’єкт оповіді, яка підпорядкована його зображенню. До таких належить німецькомовний літературний репортаж “Ліс історії – у Готше/Кочев’є” (“Der Wald der Geschichte – In der Gottschee”) зі збірки “Зникомі європейці” австрійського автора Карла-Маркуса Гауса [8], яка 2016 року була видана українською мовою у перекладі Христини Назаркевич [1]. Карл-Маркус Гаус (Karl-Markus Gauß, 1954 р. н.), австрійський письменник, есеїст, літературний критик, належить до визнаних майстрів зображення віддаленого, представляючи особливі місця і людей. Великий інтерес письменник виявляє до забутих чи витіснених країн Європи, створюючи вражаючі портрети меншин. Його літературні репортажі при цьому вирізняються особливою

просторовою структурою, для якої автор майстерно знаходить відповідні засоби вираження.

Мета дослідження – ідентифікувати референційні системи місця в літературному репортажі Карла-Маркуса Гауса “Ліс історії – У Готше/Кочев’є”, здійснити їхній лексико-стилістичний аналіз і визначити функціональний потенціал. Категорія референційної системи визначальна в обраному дослідницькому підході, бо вона уможливує не тільки аналіз опису окремих місць, а й розкриття їхнього співвіднесення в площині тексту. Зважаючи на динамічність літературного репортажу і його діахронний компонент, вважаємо такий підхід доцільним і плідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Критична література, присвячена просторовості текстів, об’ємна й багатоаспектна, адже простір, за Юрієм Лотманом, – це один із центральних елементів композиційної структури тексту [12]. Проблему дихотомії “Lokal” і “Raum” зокрема висвітлює Герман Маєр [14], поняття ландшафту є предметом дослідження Крістіана Саппока [17], на необхідність розрізнення простору і середовища звертає увагу у своїх студіях Бруно Гіллебрант [10]. Особливого висвітлення заслуговує праця Майкла Бала, в якій “місце” в контексті просторовості фігурує як основний елемент [3].

У межах наратологічного підходу до просторовості тексту поняття місця здебільшого визначене як центральне. Тезою “зрештою, простір – це місце, з яким ви щось робите”, французький історик, антрополог, культуролог, соціальний філософ Мішель де Серто прагне розрізнити “простір” і “місце”, які в німецькій мові головно використовуються як синоніми. На думку дослідника, статичне місце уможливує формування простору через людські дії: “Відносно стабільне місце стає “конгеніальною тінню” простору: воно забезпечує динамічні, гнучкі і переривчасті просторові конструкції фіксованою точкою, в якій вони можуть бути розташовані. Місця унікальні, здебільшого географічно позначені; як правило, вони проявляються фізично і матеріально, можуть мати конкретні назви” [5, с. 345].

У 2019 році в рамках Бамберзьких досліджень літератури, культури та медій Марлен Френзелт, Кетрін Гейст і Клаудія Обераух упорядкували присвячену проблемі місця та простору збірку праць “Ein Ort, viel Raum (theorie)?” [7], в якій, зважаючи на ідею місця як можливості конституювання одного чи багатьох різноманітних просторів, сформульована проблема порівняльного аналізу певного місця/простору в різних художніх творах. У вітчизняному літературознавстві проблемами художнього простору займалася Нонна Копистянська, напрацювання якої у цій сфері узагальнені у монографії “Час і простір у мистецтві слова” [2].

Поняттю референційної системи та її структурних елементів у лінгвістиці присвячені праці Стівена Левінсона (1996, 2003) [11] та Йоахима Грабовскі (1999) [9].

Методологія дослідження. Теоретико-методологічну базу розвідки становлять міждисциплінарні (мовознавчі, літературознавчі) студії, серед яких засади наратології.

Основою наших міркувань є теорія референційних систем. Референційна система на позначення місця – це система координат, виражена мовою, яка використовується для визначення фізичного розташування об’єкта у просторі [11, с. 26]. У когнітивній психології та лінгвістиці досі сперечаються щодо того, скільки референційних

систем існує та як їх розрізнати. Зокрема, британський учений-соціолог Стівен Левінсон спільно з колегами з Інституту Макса Планка виділяють три референційні системи: абсолютну, відносну і внутрішню [11, с. 314], Йоахим Грабовскі, психолог, професор Ганноверського університету імені Лейбніца, дотримується поділу на внутрішню, зовнішню і дейктичну референційні системи [9, с. 97–98]. Проте вчені поділяють думку, що відмінність між дейктичними і недейктичними референціями фундаментальна, тому у своєму дослідженні про наратологію простору художнього тексту літературознавиця Катрін Деннерляйн пропонує протиставлення дейктичної референційної системи на позначення місця абсолютній [6, с. 78–79]. Такий підхід вважаємо плідним і для дослідження літературного репортажу “Ліс історії – у Готше/Кочев’є”. Текст розглядається як система місць, які корелюють між собою. У такий спосіб за допомогою ідентифікації місць, порівняння частоти використання певних референційних систем для їхнього позначення можна окреслити роль місця в літературно-репортажному тексті і визначити мовно-стилістичні засоби, якими послуговується автор для його передання.

Німецький мовознавець Гайнц Фатер 1991 року опублікував працю “Вступ до лінгвістики простору” (“Einführung in die Raum-Linguistik”), в якій він розрізняє дві групи мовних засобів: ті, які використовуються для “позиціонування” (опису положення предметів чи людей) і “спрямування” (опису переміщення предмета чи людини з одного місця на інше) [18, с. 46]. В обох випадках він виділяє дейктичні і недейктичні типи референцій. “Дейктичні вирази”, за Карлом Бюлером, це ті, які не називають клас предметів, їх розуміємо тільки тоді, коли позиція, особа і часова ситуація мовця згадувалися раніше [4, с. 121–140]. Класичними прикладами дейксисів місця в німецькій мові є прислівники “hier”, “da”, “dort”.

Абсолютні (недейктичні) системи, за Катрін Деннерляйн, охоплюють внутрішні, топологічні, геореференційні і метричні референційні системи. Спільною для них є можливість визначення положення об’єкта, незалежно від поточного положення спостерігача і решти середовища. Приміром, внутрішня референційна система може використовуватися лише для певних об’єктів, які наділені просторовою віссю, наприклад, входні двері для будинку або напрям руху для транспортного засобу. Топологічна референційна система охоплює інклюзивні зв’язки, контакт, що зазвичай лінгвістично виражається за допомогою прийменників “in”, “bei”, “an” та ін. Геосистема – це референційна система, в основу якої закладено сторони світу, широти, довжини, географічні орієнтири. Особливо поширене позначення геосистем за допомогою топоніміки – власні назви міст, сіл, річок та інших географічних об’єктів. Метрична система передбачає точні дані відстані, які можуть бути виражені у кілометрах, милях, кроках [6, с. 79–81].

Для того, щоб ідентифікувати референційні системи місця у літературному репортажі Карла-Маркуса Гауса і визначити їхній функціональний потенціал, використано також метод текстуального аналізу, зокрема вибірки лексичних компонентів на позначення місця. З метою визначення домінуючих референційних систем і способів їхнього вираження здійснено мовознавчий аналіз вибраних лексичних компонентів і проведено класифікацію згідно із згаданою вище моделлю. Для окреслення

функціонального спектра місць у літературно-репортажному тексті послуговуємося методами контекстуального і часово-просторового аналізу тексту.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. Літературний репортаж “Ліс історії – у Готше/Кочев’є” присвячений опису життя готшейських німців, невеликої німецькомовної етнічної групи на півдні Словенії. Її коріння сягає XIV століття, а представники все ще розмовляють своїм середньовісньонімецьким діалектом. Карл-Маркус Гаус заглиблюється в історію готшейських німців, які довгий час жили тільки у своєму світі. Хоча з 1492 року, щоб продати свій товар, люди могли покидати місцевість, у тривалу мандрівку вирушали здебільшого чоловіки, які продавали свій крам, збирали історії і переповідали їх після повернення додому. Автор не оминає увагою і сучасний статус меншини. Для того, щоб реалізувати свій творчий задум, він вирушає у подорож, ймовірно, не один, адже час від часу, окрім форми першої особи однини “я”, у тексті зустрічається і форма першої особи множини “ми”. Оповідач описує дорогу, постійно звертає увагу читача на те, що у тій місцевості колись був ліс, люди самотужки зробили її придатною для життя, та через історичні події ліс знову “відвоював” свою територію. Лише залишки будівель, церкви, наявність фундаменту свідчать про те, що Готше колись було заселеним і там вирувало життя. У західній частині описаної місцевості – долина з двома головними місцями: селом Ріг і громадою Ѓьотеніц. У населеному пункті Ріг зараз здебільшого проживають словени. Останні готшейці покинули місцевість 1972 року. Ѓьотеніц фігурує у творі також як місце, зафіксоване на зробленій 1941 року фотографії. На ній можна побачити людей, які, стоячи на цвинтарі біля могил своїх рідних, прощаються з ними, бо змушені емігрувати. Цвинтар із тої фотографії автору знайти не вдалося, як і сам Ѓьотеніц. Тепер на тому місці тільки майже зруйнований будинок і непрацююча заправка.

Під час подорожі автор познайомився з Августином Грілем, який заснував “Gottscher Altsiedler-Verein”, його сестрою Маріцею, яка була пов’язана з “Altsiedler Museum”, Маріде Черне, яка викладала готшейську та німецьку мови для дітей із готшейських родин. Ѓхні спогади стали одним із джерел, які допомогли відтворити в уяві побут спільноти.

Наратор у літературному репортажі, якого ми ідентифікуємо з автором, мобільний, тож він вільно переміщається у просторі. Чітко відстежується концепція подорожі (нім. *Wanderung*, англ. *tour*):

Wir waren in Rajndol beim Sägewerk auf die kleine Straße abgebogen, die zu den alten Dörfern Verderb, Verdreng und Unterfliegendorf führte [20, с. 53], Der auf den Landkarten eingezeichnete Weg führte holprig um ein paar Kurven, wurde enger und enger – und ließ es dann gänzlich sein [20, с. 53].

Із картою в руках, нерівною звивистою дорогою, через села із промовистими назвами *Verderb, Verdreng, Unterfliegendorf* Карл-Маркус Гаус не просто мандрує, фіксуючи певні пункти, першим з яких є Райндоль, невелике поселення муніципалітету Кочев’є на півдні Словенії. Поступово мандрівка набуває історичного характеру, бо з кожним місцем мандрівник-спостерігач відкриває читачеві нову вертикальну вісь, презентує це місце в діахронному розрізі, спираючись на власні спостереження, історичні факти, спогади жителів і статистичні дані.

Американська літературознавиця Марі-Лор Раян стверджує, що ментальна модель світу, про який розповідається у тексті, постає у перших рядках [16, с. 338–339]. Саме такий часо-просторовий образ відкладається в довготривалій пам'яті читача. Тож і характерною ознакою просторової організації тексту К.-М. Гауса є зміщення просторового навантаження на першу частину тексту, а історичні хроніки, спогади і ретроспекції домінують усередині та наприкінці. Такий принцип дає можливість сформулювати у читача чітке уявлення про місцевість, яка описується, вибудувати горизонтальну площину.

У тексті наявні як дейктичні, так і абсолютні референційні системи на позначення місця. Помітним є те, що домінуючими є геореференційна і метрична системи. Геосистема літературного репортажу широка і включає топоніми: *In Kočevska Reka, wie Rieg heute heißt*, ... [20, с. 59], *Der Rog, der Hornwald, ist ein idyllischer Ort der Gewalt* [20, с. 93], *Pöllandl zeigte sich uns als schönes Dorf...* [20, с. 85]; географічні напрями: *Am westlichen Rand des Ländchens liegt das Göttenitzer Tal...* [20, с. 59].

Нерідко автор вдається до порівняння одного місця з іншим:

Das Tal von Pöllandl liegt, anders als das Göttenitzer Tal, das die Gottschee nach Westen hin abschließt, im Osten des Hornwaldes und hat einen ganz anderen landschaftlichen Charakter [20, с. 85], а також до поєднання геореференційної та метричної систем: *Die Gottschee ist ein Gebiet von 850 Quadratkilometern, das vom Fließchen Krka im Norden bis zum Fluß Kolpa im Süden reicht* [20, с. 57].

Завдяки такому вибору домінантної референційної системи і згаданим вище міжсистемним зв'язкам вдається якомога точніше передати вигляд місцевості, фактично картографуючи її.

Метрична референційна система покликана вказувати відстані між місцями: *Nach ein paar hundert Metern erreichte die Schotterstraße den Wald und schnitt in die Finsternis hinein* [20, с. 53], *Vielleicht 150 Meter führte sie ... durch den Ort...* [20, с. 59], *... an neuen Friedhof, einen Kilometer außerhalb der Gemeinde...* [20, с. 56]; подано й інформацію про розміри місцевості: *An seiner westlichen Stelle streckt sich das Gebiet von Ost nach West auf gute vierzig Kilometer Breite und von Nord nach Süd auf knappe dreißig Kilometer Länge* [20, с. 57].

Помітно, що автор надає перевагу наблизеним даним і здебільшого вдається до округлення чисел (*ein paar Kilometer; gute vierzig Kilometer; knappe dreißig Kilometer; vielleicht zehn Kilometer; unweit von Starilog liegt das gewaltige Massiv des Hornwalds*), що спрощує сприйняття тексту реципієнтом.

Характерною особливістю літературних репортажів є передання метражу за допомогою часу, який потрібен для досягнення точки Б, вирушивши з точки А:

Göttenitz war mit dem Auto von Kočevska Reka binnen einer Viertelstunde zu erreichen [20, с. 66], *Eine Autostunde südlich der slowenischen Hauptstadt Ljubljana...* [20, с. 57].

Для того, щоб надати тексту об'єктивності й уможливити читачеві краще орієнтування у просторі, використовується комбінація геореференційної та метричної систем: *Wir mussten von Pöllandl aus nur ein paar Kilometer die Landstraße südwärts fahren...* [20, с. 86], *... dessen zwei Hauptorte früher das Dorf Rieg und die vielleicht zehn Kilometer entfernte Gemeinde Göttenitz waren* [20, с. 59].

На відміну від геореференційної і метричної, внутрішня та топологічна референційні системи трапляються значно рідше: *Ihre Stadt ... blieb die längste Zeit eigentlich ein Dorf, in dessen Mitte das große Schloß stand* [20, с. 73], *Vor dem Haus lag ein uralter Hund schlafend in der Sonne...* [20, с. 83].

Прийменник “vor” (укр. “перед”) із попереднього прикладу не завжди є нейдектичним, проте в цьому випадку розглядаємо будинок як власну систему [6, с. 78], адже в наступному реченні читаємо: *Die Frau, die aus der Tür des renovierungsbedürftigen Hauses trat, auf dem der Schriftzug Gasthaus “Zur Post” kaum mehr zu identifizieren war, trug bäuerliche Kleidung...* [20, с. 83]. Зрозуміло, що йдеться про бік будинку, де є двері, з яких вийшла господиня.

Gegenüber dem Supermarkt fiel mir das rätselhafte Haus mit Nummer 19 ins Auge [20, с. 61] – приклад використання топологічної референційної системи, яка в репортажі Карла-Маркуса Гауса трапляється також у поєднанні з геореференційною: ... *war das einstige Kernland der Gottscheer Besiedlung zwischen Rieg und Göttenitz* [20, с. 58].

У репортажі наявна і дейктична система референціювання, виражена здебільшого прислівниками місця “тут”, “там”: ... *dass hier alles längst vorbei ist* [20, с. 55].

Стилістичною особливістю тексту треба вважати те, що попри вжиті дейктичні засоби, автор усе ж використовує уточнювальні обставини місця: ... *dort, in dem idyllischen Tal, werde der Tourismus als erstes anziehen* [20, с. 59], *Hier im Ort, in Pöllandl, einem uralten Gottscheer Dorf...* [20, с. 84], *Hier, im Hornwald, vor den Gräbern der Partisanen...* [20, с. 94].

Спостерігаємо тенденцію до повторень географічних назв замість їхньої заміни дейктичною референційною системою.

Карл-Маркус Гаус надає перевагу використанню абсолютних референційних систем, які дають змогу читачеві сформуванню краще уявлення про описану місцевість, а також посилюють документальний рівень репортажу. Однак, незважаючи на об’єктивні дані, в тексті є і суб’єктивні описи окремих місць, зокрема через описово-оцінні епітети і гіперболи: *Gegenüber dem Supermarkt fiel mir das rätselhafte Haus mit Nummer 19 ins Auge, ein Haus ohne Aufschrift, mit vergitterten Fenstern, dunkler Farbe, Tür ohne Glocke und Namenszug und einem rabiat gepflegten, auf Streichholzlänge rasierten Rasen. Aus dem Dach ragten dünne Antennen gewiß über hundert Meter hoch in den Himmel* [20, с. 61], *Ob Kočevje jemals eine schöne Stadt war, ist zu bezweifeln, zweifellos war sie aber nie so häßlich wie jetzt* [20, с. 74], *Maride Tscherne zeigte uns in den hellen, freundlichen Räumen, wie sie den Unterricht gestaltete. An den Wänden hingen Bilder mit Tieren, Obst- und Gemüsesorten, Bäumen, deren Bezeichnungen spielerisch in drei Sprachen gelernt werden sollten* [20, с. 87].

Варто зауважити, що в літературному репортажі є і персонажна розповідь другого рівня (гомодієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації). Вона тричі зустрічається у тексті. Ці оповіді теж означені яскраво вираженим просторовим аспектом. Згадані в них місця належать до ключової інформації. Здебільшого це географічні назви (топоніми): *In Marburg, slowenisch Malibor, bekannten sich bei der Volksversammlung von 1910 noch über achtzig Prozent zur Deutschen Nationalität, was bedeutet, dass damals wesentlich mehr Deutschsprachige in Marburg als im österreichischen Klagenfurt lebten, umgekehrt aber auch*

wesentlich mehr Slowenen in Klagenfurt/Celovec als im später vollständig slowenisierten Maribor [20, с. 81], Nach 1991 haben sich jedenfalls zwei Gottscheer Vereine gebildet, der “Slowenische Gottscheer Verein Peter Kosler” in Ljubljana und der “Gottscheer Altsiedler Verein” in Pöllandl/Polanje [20, с. 81], Die ersten Siedler hatten in den Wäldern von Wisconsin und Montana, in den Bergwerken von Pennsylvania geschuftet, den nächsten gelang es in New York und in Cleveland meist rasch, sich eine Existenz aufzubauen [20, с. 88].

Одним із таких оповідачів є Августин Гріль, зображення якого теж частково здійснене через опис місця, де він перебуває, а саме через його бюро, яке сам він називає “Bihro”: *Als er (Augustin Gril – X. K.) über den Hof seiner Fabrik am Rande der Stadt stapfte, trug er einen grauen Overall<...>. Das Bihro (Büro – X. K.) im ersten Stock des Fabrikgebäudes erwies sich als eine Art Umkleidekabine mit Kochnische, vollgeräumt mit allerlei Utensilien, die zur Firma gehörten oder mit ihr nur wenig zu tun hatten, mit Schachteln, Weinkisten, Ordnern mit Geschäftskorrespondenz, Prospekten von Maschinen [20, с. 77].*

Зображення місця фігурує і в ретроспекціях, поверненні в минуле і його порівнянні з теперішнім. Це відбувається зокрема через опис місця на фотографії у п’ятій частині репортажу: *Von Göttenitz gibt es ein berühmtes Foto, das in Dutzenden Büchern reproduziert wurde. Es zeigt den ganzen Ort, angetreten im Dezember 1941, Frauen mit weißen Kopftücher, Männer in schwarzen Winterloden, Jugendliche, ihre kleinen Geschwister an der Hand, wie er sich auf dem Friedhof versammelte, um Abschied von den Generationen zu nehmen, die in Göttenitz gelebt und ihren Tod gefunden haben. Die Familien standen um die Gräber ihrer Vorfahren, denn es war der Tag ihrer Abreise, noch nicht das tödliche Ende vom Ende, aber schon ein Tag der Verderbens, des Verrats, der Verzweiflung [20, с. 66].*

Використавши транскриптивність мови [13, с. 305–309], автор перетворив старе фото у читабельний текст і дав власну оцінку зображеному через морфемну анафору, повторення префікса “ver” із його негативною конотацією в усіх трьох словах. Тепер кладовища, зображеного на фото, і самого населеного пункту вже немає:

Ich konnte den Friedhof von Göttenitz nicht mehr finden. Ich konnte Göttenitz nicht mehr finden [20, с. 70].

Бачимо, що саме за допомогою опису місць автор розкриває проблематичну дихотомію “тоді-тепер”: *Das ist es, was von Unterfliegenderdorf, seinen Häusern, Ställen, Obsthainen und Feldern, von Arbeit und Ausdauer, Trotz, Gleichmut und Verzweiflung der Bewohner übriggeblieben ist [20, с. 54], – через однорідні додатки, де перераховано те, що колись було в селі, автор наголошує на спустошеній тепер місцевості: *Jaja, das sei Verdreng, mehr ist nicht mehr... [20, с. 54], Viel mehr war auch von Verdreng nicht übriggeblieben [20, с. 55].**

Ще одним маркером змін у часі є ліс. Це одухотворене місце змогло “проковтнути”, “відбороти”, “повернути” собі територію, яку готшейці століттям намагалися зробити придатною для життя: *Unterfliegerdorf, das dem Wald abgerungen worden war, ein paar hundert Jahre bewohnt blieb und, nachdem seine letzten, bedrängten Einwohner es verlassen hatten, wieder vom Waldverschluckt wurde [20, с. 53], Der Versuch dauerte sechshundert Jahre, fünfzig haben genügt, dass sich der Wald alles wieder holte, was ihn zuvor abgenommen worden war. Selbst die Spuren der menschlichen Anwesenheit hat er zugedeckt [20,*

с. 54], *Während die Natur einen großen Teil des Gebiets nach einem halben Jahrtausend zurückgewann*, <...> [20, с. 58].

Лейтмотив лісу, який є символом правічного, загадкового, непрохідного, автор закріплює обрамленням репортажу першим реченням *Und plötzlich, im tiefen Wald, begriff ich, dass ich mitten im Dorf stand* [20, с. 53] та останнім: *Und plötzlich, im tiefen Wald, begriff ich, dass ich mich mitten in ihrer Geschichte befand* [20, с. 94], які, маючи однаковий початок, демонструють рівень пізнання автором раніше незнайомої місцевості і її культури. Місце в лісі, де перебуває наратор, – не просто колишнє село, а ціла історія одного народу.

Висновки. Просторовий аспект і місце як один із його центральних компонентів є визначальними для літературного репортажу Карла-Маркуса Гауса “Der Wald der Geschichte – In der Gottschee”. Подорож мобільного наратора супроводжується описами місця, які переважають у першій частині, що відповідає твердженню Марі-Лор Раян про формування ментальної моделі світу в перших рядках тексту.

Для змальовування місць автор залучає абсолютні і дейктичні референційні системи. Здійснений аналіз показав, що у тексті переважають геореференційна і метрична системи, а також їхнє поєднання. Топологічна і внутрішня референційні системи трапляються рідше й зазвичай у поєднанні з двома попередніми, а використані дейксиси все одно конкретизуються уточненнями з абсолютних референційних систем. Це вказує на прагнення автора посилити документальний рівень літературного репортажу, водночас спростивши його сприймання читачем через заокруглення чисел, зазначення наближених даних, передання відстаней часовою системою та ін.

Місце є визначальним аспектом і в оповідях другого рівня з гомо- чи гетеродієгетичним наратором в інтрадієгетичній ситуації. Це здебільшого спогади людей або ж ретроспекції, через які у тексті постає дихотомія “тоді-тепер”. Одна з таких досягнута за допомогою транскрипції старої фотокартки із зображенням кладовища.

Вдало вибудована автором у тексті система місць у просторі не лише допомагає читачеві краще орієнтуватися в описаному світі, але й уможливує створення уявної карти місцевості. Вона слугує своєрідним медіумом для передання історичного і культурного аспекту життя готшейських німців. Через імагінацію окремих місць автор зумів текстуалізувати, оживити і донести до широкого кола читачів те, що залишилося у спогадах декількох людей. “Репортаж пам’яті” [21] – саме так можна окреслити Гаусовий текст.

Простір у репортажі постає як дискурсивний конструкт. Ідеться про інтеракції поміж уявним простором і конструкцією реальності у тексті. Топографічне в його метафоричному значенні і дієвості сприймається водночас і у його пов’язаності з ментальним і дискурсивним місцезнаходженням. Тому топографія слугує як джерелом, так і зв’язувальним елементом розказаної історії. Саме топографічно Карл-Маркус Гаус збирає цільний образ загубленої в історії і культурі меншини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаус К.-М. Зникомі європейці. Слідами сефардів Сараєва, готшейських німців, арберешів, лужичан і арумунів ; пер. з нім. Х. Назаркевич. Київ : Темпора, 2016. 288 с.
2. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова : монографія. Львів : ПАІС, 2012. 342 с.
3. Bal M., Boheemen C. van. Narratology: Introduction to the Theory of Narrative. Toronto : University of Toronto Press, 1985. 164 p.
4. Bühler K. Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache. Jena : Gustav Fischer, 1934. 434 S.
5. Certeau M. de. Praktiken im Raum. *Raumtheorie. Grundlagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaften* / hrsg. von J. Dünne, S. Günzel. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2006. S. 343–353.
6. Dennerlein K. Narratologie des Raumes. Berlin, New York : De Gruyter, 2009. 308 S.
7. Ein Ort, viel Raum (theorie)? : Imaginationen gleicher Räume und Orte in Literatur und Film : Monografie / hrsg. von M. Frenzel, K. Geist, C. Oberrauch. Bamberg : University of Bamberg Press, 2019. 348 S.
8. Gauß K.-M. Die sterbenden Europäer: unterwegs zu den Sepharden von Sarajevo, Gottscheer Deutschen, Arbëreshe, Sorben und Aromunen. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2001. 235 S.
9. Grabowski J. Raumrelationen. Kognitive Auffassung und sprachlicher Ausdruck, Wiesbaden : Westdeutscher Verlag, 1999. 299 S.
10. Hillebrand B. Mensch und Raum im Roman. Studien zu Keller, Stifter, Fontane, München : Winkler-Verlag, 1971. 335 S.
11. Levinson S. Space in Language and Cognition : Explorations in Cognitive Diversity. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 389 p.
12. Lotman J. M. Das Problem des künstlerischen Raums in Gogols Prosa. *Aufsätze zur Theorie und Methodologie der Literatur und Kultur* / hrsg. von K. Eimermacher. Kronberg Ts., 1974. S. 200–271.
13. Ludwig J. Intermedialität – Intramedialität – Transkriptivität. Überlegungen zu einigen Prinzipien der kulturellen Semiosis. *Sprache intermedial. Stimme und Schrift, Bild und Ton* / hrsg. von A. Deppermann, A. Linke. Berlin/New York : de Gruyter, 2010. S. 301–323.
14. Meyer H. Raumgestaltung und Raumsymbolik in der Erzählkunst. *Landschaft und Raum in der Erzählkunst*. Darmstadt, 1975. S. 620–630.
15. Raum und Bewegung in der Literatur: Die Literaturwissenschaften und der Spatial Turn : Monografie / hrsg. von W. Hallet, B. Neumann. Bielefeld: transcript Verlag, 2015. 409 S.
16. Ryan M.-L. Narrative Cartography: Toward a Visual Narratology. *What Is Narratology?: Questions and Answers Regarding the Status of a Theory* / edited by T. Kindt, H.-H. Müller. Berlin, New York : De Gruyter, 2008. P. 333–364.
17. Sappok C. Die Bedeutung des Raumes für die Struktur des Erzählwerks: Aufgezeigt an Beispielen aus der polnischen Erzählliteratur. München : Verlag Otto Sagner, 1970. 154 S.
18. Vater H. Einführung in die Raum-Linguistik, Hürth-Efferen : Gabel, 1991. 107 S.
19. Würzbach N. Raumdarstellung. *Erzähltextanalyse und Gender Studies* / hrsg. von V. Nünning, A. Nünning. Stuttgart : Metzler, 2004. S. 49–71.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

20. Gauß K.-M. Die sterbenden Europäer: unterwegs zu den Sepharden von Sarajevo, Gottscheer Deutschen, Arbëreshe, Sorben und Aromunen. Wien : Paul Zsolnay Verlag, 2001. 235 S.
21. Розсипана сіль малих народів Європи. URL: https://zaxid.net/rozsipana_sil_malih_narodiv_yevropi_n1420570.

REFERENCES

1. Gaus K.-M. Znykomyi evropeitsi. Slidamy sefardiv Saraieva, gotsheiskykh nimtsiv, arbereshiv, luzhychan i arumuniv [The Dying Europeans. On the way to the Sephardim of Sarajevo, Gottscheer Germans, Arbëreshe, Sorbs and Aromanians]. / per. Z. nim. Kh. Nazarkevych. Kyiv : Tempora, 2016. 288 s.
2. Копыстianska H. Chas i prostir u mystetstvi slova [Time and Space in the Art of Words] : monohrafiia. Lviv : PAIS, 2012. 342 s.
3. Bal M., Boheemen C. van. Narratology: Introduction to the Theory of Narrative. Toronto : University of Toronto Press, 1985. 164 p.
4. Bühler K. Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache. Jena : Gustav Fischer, 1934. 434 S.
5. Certeau M. de. Praktiken im Raum. *Raumtheorie. Grundlagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaften* / hrsg. von J. Dünne, S. Günzel. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2006. S. 343–353.
6. Dennerlein K. Narratologie des Raumes. Berlin, New York : De Gruyter, 2009. 308 S.
7. Ein Ort, viel Raum (theorie)? : Imaginationen gleicher Räume und Orte in Literatur und Film : Monografie / hrsg. von M. Frenzel, K. Geist, C. Oberrauch. Bamberg : University of Bamberg Press, 2019. 348 S.
8. Gauß K.-M. Die sterbenden Europäer: unterwegs zu den Sepharden von Sarajevo, Gottscheer Deutschen, Arbëreshe, Sorben und Aromunen. Wien : Paul Zsolnay Verlag, 2001. 235 S.
9. Grabowski J. Raumrelationen. Kognitive Auffassung und sprachlicher Ausdruck, Wiesbaden : Westdeutscher Verlag, 1999. 299 S.
10. Hillebrand B. Mensch und Raum im Roman. Studien zu Keller, Stifter, Fontane, München : Winkler-Verlag, 1971. 335 S.
11. Levinson S. Space in Language and Cognition: Explorations in Cognitive Diversity. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 389 p.
12. Lotman J. M. Das Problem des künstlerischen Raums in Gogols Prosa. *Aufsätze zur Theorie und Methodologie der Literatur und Kultur* / hrsg. von K. Eimermacher. Kronberg Ts., 1974. S. 200–271.
13. Ludwig J. Intermedialität – Intramedialität – Transkriptivität. Überlegungen zu einigen Prinzipien der kulturellen Semiosis. *Sprache intermedial. Stimme und Schrift, Bild und Ton* / hrsg. von A. Deppermann, A. Linke. Berlin/New York : de Gruyter, 2010. S. 301–323.
14. Meyer H. Raumgestaltung und Raumsymbolik in der Erzählkunst. *Landschaft und Raum in der Erzählkunst*. Darmstadt, 1975. S. 620–630.
15. Raum und Bewegung in der Literatur: Die Literaturwissenschaften und der Spatial Turn : Monografie / hrsg. von W. Hallet, B. Neumann. Bielefeld: transcript Verlag, 2015. 409 S.
16. Ryan M.-L. Narrative Cartography: Toward a Visual Narratology. *What Is Narratology?: Questions and Answers Regarding the Status of a Theory* / edited by T. Kindt, H.-H. Müller. Berlin, New York : De Gruyter, 2008. P. 333–364.

17. Sappok C. Die Bedeutung des Raumes für die Struktur des Erzählwerks: Aufgezeigt an Beispielen aus der polnischen Erzählliteratur. München : Verlag Otto Sagner, 1970. 154 S.
18. Vater H. Einführung in die Raum-Linguistik, Hürth-Efferen : Gabel, 1991. 107 S.
19. Würzbach N. Raumdarstellung. *Erzähltextanalyse und Gender Studies* / hrsg. von V.Nünning, A. Nünning. Stuttgart : Metzler, 2004. S. 49–71.

SOURCES

20. Gauß K.-M. Die sterbenden Europäer: unterwegs zu den Sepharden von Sarajevo, Gottscheer Deutschen, Arbëreshe, Sorben und Aromunen. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2001. 235 S.
21. Rozsypana sil malykh narodiv Yevropy [The scattered salt of the small nations of Europe]. URL: https://zaxid.net/rozsipana_sil_malih_narodiv_yevropi_n1420570.

Стаття надійшла до редколегії 21.09.2022

Прийнята до друку 10.10.2022

**FRAMES OF REFERENCE FOR PLACE DESIGNATION
IN THE LITERARY REPORTAGE
“DER WALD DER GESCHICHTE – IN DER GOTTSCHÉE”
BY KARL-MARKUS GAUSS**

Khrystyna Kachak

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
khrystyna.kachak@lnu.edu.ua*

Spatial phenomena, including the location of the event, the distance between the characters, the characterization of characters through spatial conditions, the symbolization of action by spatial phenomena, spatial descriptions and topoi are extremely important for a narrative text. The key unit of space is the place, the functionality and reference systems of which are the subject of this study. The purpose of the study is to identify the frames of reference of the place in Karl-Markus Gauss’s literary reportage “Der Wald der Geschichte – In der Gottschee,” to conduct their lexical-stylistic analysis and to determine their functional potential. Taking into account the dynamism of the literary reportage and its diachronic component, the problem of the frame of reference was chosen as the central one, since in this way it is possible not only to ascertain the presence of a description of individual places, but also to determine how they relate to each other in the plane of the text.

It has been revealed that the author uses absolute (internal, topological, georeferenced, metric) and deictic systems to depict places. The analysis showed that the text is dominated by referential and metrical systems, as well as their combination. Topological and internal frames of reference occur less often and usually in combination with the previous two, and the used deixis is still specified by clarifications from the absolute frame of reference. This indicates the author’s desire to strengthen the documentary level of literary reportage.

One of the defining motifs is the dichotomy “then-now”, which is also conveyed mostly through descriptions of individual places which the author compares with the past. The system of places in space successfully built by the author in the text not only helps the reader better navigate the described world, but also makes it possible to create an imaginary map of the area. It serves as a kind of medium for conveying the historical and cultural aspects of the life of Gottscheers. Through the imagination of individual places, the author managed to textualize, enliven and convey to a wide range of readers what remained in the memories of several people. The geographical journey acquires a historical character, because with each place Gauss opens a new vertical axis for the reader, presenting it in a diachronic section, based on his own observations, historical facts, memories of residents, and statistical data.

Key words: frame of reference, place, space, literary reportage, Karl-Markus Gauss.